Joaquim Nolla

L'ARXIU MUNICIPAL UNA NECESSITAT?

Introducció

Emmarcat en aquest dossier d'arxivística hom ha considerat convenient intentar respondre la qüestió plantejada al títol de l'article. Interrogant, val a dir-ho, que sovint se'ns planteja als arxivers quan en parlem, tant amb els ciutadans com amb els administratius i els responsables institucionals.

Malauradament, la visió que encara es té, no tan sols dels arxius municipals, sinó dels arxius en general, és la d'uns magatzems on hi ha un munt de papers amb poca o gairebé nul·la utilitat. Curiosament, tothom té clar que hi ha d'haver, o més ben dit, que hi ha arxius –dipòsits de documentació–; és un fet que ve propiciat des que qualsevol activitat humana queda registrada en documents. D'arxius –dipòsits de papers– n'hi ha pertot arreu: a les cases, a les empreses, a les institucions, a les associacions, etc. Qualsevol activitat humana, personal o professional es sustenta en documents, reflex d'un assumpte, acció o activitat, per tal de garantir uns drets i/o deures, per deixar constància de les activitats, per documentar-se en el futur de les activitats realitzades, etc.

Doncs bé, si tots estem d'acord que l'arxiu –entès com a dipòsit de documentació– és una necessitat que ve donada per l'existència de documents, per què és tan difícil acceptar la necessitat d'anar més enllà i veure l'arxiu, no solament com un conjunt de papers guardats en un dipòsit, sinó com una institució que realitza les funcions de recollir, conservar, classificar i ordenar i difondre el patrimoni documental, una institució viva que actua com un servei més de l'administració, amb unes funcions, clarament definides, que abasten tant el servei al ciutadà com a la mateixa administració?

Sens dubte les respostes podrien ser moltes i variarien en funció de cada cas i de les circumstàncies concretes, tot i així crec que algunes d'elles es poden considerar generalitzes i que, en major o menor mesura, han incidit en tots els arxius, municipals o no. Potser cal retrocedir als orígens del arxius, i especialment a les últimes dècades, per entendre part d'aquesta visió.

Evolució dels arxius municipals

Els arxius municipals, com tots els arxius, neixen per la necessitat de les institucions municipals de poder justificar documentalment uns drets, unes obligacions i la possessió d'unes propietats. A mesura que es va configurant el govern municipal i generant, per tant, una documentació reflex de les activitats que desenvolupa, aquesta es conserva en un dipòsit (els fons documentals eren instal·lats en un o més armaris), i va conformant al llarg dels anys un ric i variat fons documental que es conservarà en l'arxiu municipal. Aquest arxiu, però, no és un arxiu públic, és un arxiu tancat a la societat amb una visió totalment jurídica i administrativa de l'ús que pot oferir la documentació. No és fins a la il·lustració setcentista quan es realitzà la primera tasca intensiva de classificació i inventariació als arxius i quan aquests passaran a ser conceptuats com a béns culturals. És el moviment romàntic del segle XIX el que consolidarà aquest concepte d'arxiu com a bé cultural i serà entès com una eina bàsica per a la investigació històrica.

La documentació si bé neix com a resultat de la pràctica administrativa i, per tant, amb una valor administratiu, financer, o jurídic, amb el pas dels anys esdevé una font de recerca molt valuosa per a la història.

Aquest descoberta dels arxius com a *graners de la història* va propiciar una conscienciació de la funció social que podien desenvolupar els arxius. La revalorització de la docu-

mentació com a font bàsica per a l'estudi de la història, per tant, l'accés dels investigadors als documents conservats en els arxius, va possibilitar una acceptació social del seu paper com a institucions obertes.

Aquest accés, però, especialment en els arxius municipals, s'ha vist restringit per diversos motius:

•Manca d'instruments de descripció que permetin i facilitin l'accés als investigadors.

•Manca de les mínimes instal·lacions i equipaments per salvaguardar el fons documental i poder atendre els investigadors.

•Manca d'una voluntat política per obrir els arxius als ciutadans, ja que són utilitzats els fonts documentals solament com a font d'informació interna.

•Manca de recursos econòmics per contractar personal preparat per fer front a la gestió d'ingents volums documentals que pugui oferir solucions concretes per a cada cas.

•Si bé l'arxiu ha estat obert als investigadors, l'accés a la documentació s'ha potenciat, a vegades pel mateix arxiver, solament a cercles restringits d'investigadors, amb la reserva personal d'un fons documental per a algun investigador concret. És necessari fer una autocrítica i eliminar aquesta visió que encara tenen alguns arxivers en gestionar els fons documentals com si en fossin els propietaris.

Amb el restabliment de la democràcia, alguns d'aquests factors s'han vist sens dubte millorats. Sortosament, durant els últims anys hi ha hagut una clara intenció de recuperar els arxius municipals o, com a mínim, salvaguardar els seus fons documentals.

Quatre factors han incidit clarament en aquesta recuperació:

1. La necessitat de conèixer i reivindicar el passat

D'uns anys ençà és ben patent una preocupació pel patrimoni documental amb finalitats culturals. En un primer moment per iniciativa individual de joves llicenciats o d'erudits locals, o com a resultat d'accions dirigides per centres d'estudis, s'inicien un seguit d'accions per recuperar aquests fons i elaborar instruments de descripció que en facilitin l'accés i el seu coneixement. Posteriorment, les accions foren institucionals; del Servei d'Arxius de la Generalitat, amb la inventariació dels fons dipositats en els arxius municipals i dels mateixos ajuntaments.[1]

Paral·lelament a aquesta recuperació dels fons documentals, hi ha hagut un augment del nombre de consultes d'investigadors i una diversificació dels fons consultats. Aquest fet ha estat propiciat per la potenciació de treballs d'investigació, per la tasca de dinamització cultural que es realitza des dels propis arxius, per part d'institucions com els centres d'estudi i els mateixos ajuntaments, i per les consultes d'un públic més ampli. L'arxiu ja no és visitat solament pel que podríem anomenar l'usuari tradicional (investigador, estudiant universitari d'història), sinó que cada vegada més hi accedeix un nou públic (estudiants universitaris d'altres carreres, psicòlegs, arquitectes, metges, estudiants de secundària, ciutadans que realitzen una consulta puntual, etc.).

2. La transparència en la gestió política i, per tant, la facilitat d'accés a la documentació

Amb la instauració de la democràcia s'inicià una nova forma de gestió política que garantirà la transparència de tots els actes i, per tant, un control del ciutadà per mitjà de l'accés a la documentació. Legislativament, aquest fet es plasmà en la Constitució espanyola de l'any 1978 en l'article 105*b* que regula l'accés dels ciutadans als arxius i els registres administratius, exceptuant els que afectin la seguretat i la defensa de l'Estat, la investigació dels delictes i la intimitat de les persones. Posteriorment s'han desenvolupat lleis i normes que han regulat no solament l'accés a la documentació, especialment per a la documentació administrativa la Llei 30/92,[2] sinó també la protecció i la defensa del patrimoni documental. Pel que fa als municipis, la Llei d'arxius[3] atorga a la Generalitat les funcions d'inspecció i tutela dels fons de les corporacions locals que no tinguin les condicions mínimes de conservació i d'accessibilitat. La Generalitat pot ordenar de lliurar-los a l'arxiu comarcal corresponent, fins que no se'n resolguin les deficiències.

Per garantir els drets dels ciutadans a obtenir informacions i a participar en la vida politicosocial municipal, la legislació estableix que les corporacions han de tenir un arxiu organitzat per tal de complir i garantir les funcions de control, guarda i consulta de la documentació que tenen en custòdia:

•Llei de bases del règim local,[4] relatiu a informació i participació ciutadana, article 70.3:

> Tots els ciutadans tenen dret a obtenir còpies i certificats acreditatius dels acords de les corporacions locals i els seus antecedents, com també la consulta dels arxius i registres en el temps que disposi la legislació de desenvolupament de l'article 105, lletra b, de la Constitució.

•Llei municipal de règim local,[5] relatiu a informació als ciutadans, article 140.2:

> Tots els ciutadans tenen dret a: Consultar la documentació, els arxius i els registres de la corporació. Per a exercir aquest dret cal que la documentació tingui la condició de pública o s'acrediti un interès directe en l'assumpte.

3. La necessitat de millorar la gestió administrativa

En els darrers anys s'ha produït una progressiva assumpció de noves competències, funcions i responsabilitats, així com també un fort desenvolupament demogràfic i urbanístic en molts pobles, aquests fets han incidit en un

fort creixement en la producció documental i en una major complexitat en la seva gestió. Aquesta situació ha comportat uns nous problemes per a l'administració i, per consegüent, una demanda de solucions. Aquests problemes s'han vist augmentats per la presència, cada vegada més patent, dels anomenats nous suports (fotografies, pel·lícules, vídeos, cassets, discs òptics i magnètics, etc.) amb els quals no hi ha una pràctica ni uns hàbits pel que fa al seu tractament arxivístic.

Així mateix, actualment l'administració ha entrat en una dinàmica de reorganització i evolució, amb els consegüents problemes de gestió documental que això comporta, amb continus canvis en l'estructura orgànica, en les funcions i en el personal.

Aquesta situació, que de ben segur es dóna en moltes de les administracions municipals, i especialment en les costaneres, requereix una revisió del paper i de les funcions dels arxius municipals.

Tal com hem vist anteriorment si bé fins ara havia predominat una visió historicista de la documentació, la necessitat de millorar la gestió administrativa, agreujada pels factors abans esmentats, ha comportat un canvi de visió de les funcions dels arxius municipals.

Avui en dia el servei d'arxiu municipal ha de donar solucions als problemes suara esmentats, l'arxiver ha de ser vist no solament com el responsable de la conservació i la custòdia del patrimoni documental, sinó que també com el gestor de documents. El servei d'arxiu municipal ha d'actuar amb una visió globalitzadora, gestionant la documentació en totes les seves fases, controlant tot el circuit documental, planificant el tractament documental en la seva totalitat i ha d'oferir mecanismes per tal d'aconseguir una major eficàcia i economia en l'explotació de la documentació per part de les administracions municipals. Una eficàcia i rapidesa que l'administració necessita i que la mateixa societat ja exigeix. En els darrers anys diverses administracions, entre elles la local, per tal de millorar la gestió i resoldre els problemes esmentats, han començat a aplicar Sistemes Integrals de Gestió de la Documentació Administrativa (SIGDA). A diferència d'altres mètodes i actuacions arxivístiques anteriors, en els quals s'entenia el procés documental com la suma de les tres etapes diferenciades (activa, semiactiva i inactiva) en funció de l'antiguitat del document i, amb una responsabilitat atribuïda a diverses instàncies, els SIGDA es fonamenten en el principi del cicle de vida i entenen la gestió de la documentació com un únic procés global, gestionat, controlat i tutelat per un sol ens. El SIGDA com bé ens defineix M. Roberge és

> el conjunt d'operacions i de tècniques relatives a la concepció, el desenvolupament i l'aplicació i l'avaluació dels sistemes administratius necessaris des del moment de la creació o la recepció dels documents fins llur eliminació o llur transferència a l'arxiu.[6]

El seu objectiu és proporcionar les estructures i mecanismes de treball per establir un sistema documental homogeni i racionalitzat a totes les unitats administratives i ens que formen part del mateix ajuntament.

4. El reconeixement de l'arxiver com un professional més en l'administració

Fins fa poc, i en molts llocs encara succeeix, la plaça d'arxiver, o no estava prevista o estava destinada a ser un lloc de càstig per a l'administratiu. Com a molt, l'arxiver estava valorat en la seva funció d'erudit-historiador; era aquella figura de la qual potser no es tenia gaire coneixement de les seves funcions, però que era valorat pel seu coneixement de la història local.

Aquesta visió està canviant, d'una banda, per la pròpia necessitat administrativa i, per l'altra, per la incorporació de professionals de l'arxivística a l'administració. Tot i que encara manca una llicenciatura específica en arxivística i gestió de documents, aquests últims anys s'han desenvolupat una sèrie de cursos de formació tant per als arxivers (Màster d'Arxivística, cursos i jornades de l'Associació d'Arxivers de Catalunya, etc.), com per als treballadors de la pròpia administració (Escola de l'Administració Pública de la Generalitat de Catalunya, instituts municipals de formació, diputacions, etc.). Aquesta formació ha proporcionat uns professionals capaços de fer front als diferents reptes que es plantegen en el si de l'administració.

L'arxiver municipal ha de ser capaç de tractar adequadament els fons històrics (ha de conèixer els fons que custòdia i poder respondre i ajudar els investigadors, ha de fer una política adequada de difusió, sovint ha de fer de gestor cultural) i ha de gestionar els fons administratius, amb un coneixement de la legislació (dret administratiu, legislació de l'administració local, normativa d'accés a la documentació, llei de la propietat intel·lectual, etc.), dels sistemes informàtics que utilitzi la institució i dels que permetin una millora en la gestió de la documentació, ha de conèixer el millor tractament per als diversos suports de la documentació, etc.

Funcions de l'arxiu municipal

Les funcions bàsiques han de ser:

•Conservar el patrimoni documental de la localitat. L'arxiu municipal –com a institució– pot, i té l'obligació, de conservar altres fons documentals que els generats per l'administració municipal. En l'arxiu es conservarà el fons documental de l'ajuntament i els fons

documentals que es considerin convenients per tal de preservar aquest patrimoni documental, i el posarà a disposició de l'investigador. Exemple: fons d'associacions, fons d'empreses, fons personals, etc.

•Donar suport als serveis administratius.

•Millorar la gestió de la documentació administrativa, implantant SGDA adequats a les necessitats de la Institució.

•Facilitar l'accés dels ciutadans a la documentació.

•Promoure la divulgació del patrimoni documental mitjançant exposicions, publicacions, conferències, serveis pedagògics i, en general, totes aquelles activitats encaminades a mostrar i divulgar el llegat documental que custòdia.

Altres funcions per tal d'oferir un servei més complet als ciutadans i a l'administració:

•Biblioteca auxiliar. De caire històric, diccionaris auxiliars i de temàtica referent a l'administració local.

•Hemeroteca. Diaris, revistes i publicacions oficials.

Conclusions

Tot i que encara hi ha qui entén l'arxiu com un magatzem de papers, sortosament en els darrers anys el progrés cap a una normalització ha estat força esperançador. Les enquestes que ha realitzat l'Associació d'Arxivers de Catalunya mostren que molts dels actuals llocs de treball d'arxiver municipal a Catalunya s'han creat després de l'any 1979. A poc a poc, en molts municipis s'ha anat consolidant la tasca de l'arxiver a partir de diverses fórmules de contractació: beques de col·laboració, contractes a temps parcial i creació de noves places d'arxiver en la plantilla dels ajuntaments.[7] Així mateix, en algunes comarques de Catalunya s'estan desenvolupant amb èxit experiències per tal de salvar un dels principals problemes per tal de regularitzar el tractament arxivístic arreu del país, la majoria dels municipis són petits i, per tant, difícilment poden contractar per si sols un arxiver. Per tal de solucionar aquest problema, s'ha creat la figura de l'arxiver intercomarcal, que gestiona el servei d'arxiu de diversos municipis amb dedicació a temps parcial en funció de les seves necessitats.

L'arxiu municipal és un servei més de l'administració, igual que altres serveis com el servei d'urbanisme i obres, la biblioteca, etc. És necessari que es vegi el servei d'arxiu municipal com un servei més de l'ajuntament, que va més enllà de la funció, tradicional, cultural, i que té unes funcions, clarament definides, que abasten tant el servei al ciutadà com el servei a l'administració.

Joaquim Nolla i Aguilà
Arxiver

Notes

1 Durant els anys 1988-89 es realitzaren els inventaris dels arxius municipals iniciats pel Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, a través de la seva xarxa d'arxius, de les comarques a Tarragona següents: l'Alt Camp, el Baix Camp, el Baix Ebre, la Conca de Barberà i el Tarragonès. Posteriorment, centrant-nos en el Tarragonès, alguns ajuntaments preocupats pel seu patrimoni documental realitzaren diverses accions: l'Ajuntament de Salou encarregà un estudi i proposta d'organització de l'Arxiu Municipal de Salou; l'Ajuntament del Morell, aprofitant el canvi de la seva seu, contractà un arxiver per tal d'inventariar i catalogar el fons documental, i l'Ajuntament de Vespella de Gaià dipositá els seus fons històrics en l'Arxiu Històric de Tarragona.

2 Llei 30/1992, de 26 de novembre, de règim jurídic de les administracions públiques i del procediment administratiu comú. (BOE núm. 285, de 27-11-1991).

3. Llei 6/1985, de 26 d'abril, d'arxius, article 3, punt 3. (DOGC núm. 536, de 10-5-1985).

4 Llei 7/1985, de 2 d'abril, reguladora de les bases de règim local. (BOE núm. 80, de 3-4-1985.) (Correcció d'errors, BOE núm. 139, d'11-6-1985).

5 Llei 8/1987, de 15 d'abril, municipal i de règim local de Catalunya. (DOGC núm. 80, de 3-4-1987.)

6 Roberge, M. *La gestió dels documents administratius.* Barcelona: Diputació de Barcelona, 1992, p. 167.

7 En les comarques tarragonines, tot i que potser amb retard respecte a Barcelona i Girona, també s'està produint aquest fet, com així ho demostra la incorporació d'arxivers als ajuntaments de Flix, el Morell, Torredembarra –aquests municipis han signat un conveni entre les respectives institucions i el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya–, Reus i, darrerament, Cambrils.